

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.290902.1839>

**The relationship between the Ninety principle Commission of the constitution and the
independence of the judiciary**

Abstract

Article ninety of the Constitution of the Islamic Republic of Iran is perhaps the most explicit legal principle in explaining the regulatory position of the Islamic Consultative Assembly. Although members of the parliament has a variety of tools to exercise their oversight function at the House of Representatives, but exercising the task that the Ninety article entrusted to the House of Representatives needs special mechanism. The mechanism that the Majlis used to perform this critical task was the Commission as the Ninth Constitution Commission whose main focus is on the implementation of this principle. Judicial authorities citing the principle of independence of the judiciary (Article 57 of the Constitution) and reaffirming the independence of the judiciary in article 156; the Commission's Article 90 is prohibited from asking the judge and the judiciary to comment on the judiciary's work and comments but the reality of constitutional law is that the comment of the commission is the monitoring of the work of the judge by parliament. They believe that the parliament is the manifestation of the wills, and that it is undoubtedly the most impartial and purest type of oversight, not only incompatible with the independence of the judge but also the judiciary can be proud of it and benefit from it and modify its structure. This conflict of opinion prompted the author to examine the principles and rules governing them and cogitate the opinion of supporters and opponents about the independence of the judiciary against the Ninety-principle Commission. And whether the judiciary believes in the entry of the Ninety Principle Commission into the nature of the cases and the investigation of the cases impartiality.

Keyword: Principle of separation of powers - Ninety article of the Constitution – Commission of the Ninety principle - Judicial Independence.

تورج دالکی¹
علی جانی پور²

تاریخ دریافت:
1401/4/10

تاریخ پذیرش: 1401/6/7

چکیده

اصل نود قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را شاید بتوان صریح ترین اصل قانونی در تبیین جایگاه نظارتی مجلس شورای اسلامی نسبت به سایر قوا دانست. اگرچه نمایندگان ملت در خانه ملت ابزارهای گوناگونی برای اعمال وظیفه نظارتی خود در اختیار دارند اما اعمال وظیفه ای که در اصل نود به مجلس سپرده شده، سازوکاری ویژه می طلبد؛ سازوکاری که مجلس برای انجام این وظیفه خطیر به کار بست؛ کمیسویی به نام کمیسیون اصل نود قانون اساسی بود که فعالیت عمده آن بر اجرای این اصل متمرکز است. مسئولین قوه قضائیه با استناد به اصل استقلال قوا (اصل 57 قانون اساسی) و تأکید مجدد بر استقلال قوه قضائیه در اصل 156، کمیسیون اصل نود را از توضیح خواستن از قاضی و علت تصمیمات قضایی منع کرده اند. اما واقعیت قانون اساسی این است که نظر و تفسیر کمیسیون، نظارت بر کار قاضی به وسیله مجلس می باشد. آنان عقیده دارند مجلس مظهر اراده ملت می باشد و این نظارت بی شک بی غرضانه ترین و پاک ترین نوع نظارت است و نه تنها منافات با استقلال کار قاضی ندارد بلکه قوه قضائیه می تواند برای حقانیت خود از آن سود برده و به آن بیالذ و به اصلاح ساختار خود بپردازد. این تعارض عقیده، نگارنده را بر آن داشت با بررسی اصول و قواعد حاکم بر آنها و مذاقه در نظر موافقان و مخالفان بی غرضانه، استقلال دستگاه قضا را در برابر کمیسیون اصل نود و نظر قوه قضائیه به ورود کمیسیون اصل نود به ماهیت پرونده های قضایی و تحقیق از مقامات و سازمان های قضایی را بررسی نماید.

کلمات کلیدی: اصل نود قانون اساسی، کمیسیون اصل نود، استقلال قضایی، تفکیک قوا، مجلس

¹ دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران.

² عضو هیأت علمی گروه حقوق، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران (نویسنده مسئول).

مقدمه

کمیسیون اصل نود¹ نیز به عنوان واحد داخلی مجلس، اجراکننده وظیفه ای است که اصل نود قانون اساسی بر عهده ی مجلس شورای اسلامی گذاشته است در حقیقت کمیسیون اصل نود یکی از ابزار های نظارتی قوی در مجلس شورای اسلامی محسوب می شود. این نهاد مشروعیت خود را از بالاترین سند قانونی کشور، قانون اساسی دریافت می کند. بنابراین مجلس می تواند برای اعمال نظارت خود بر قوای سه گانه از آن استفاده کند. کمیسیون می تواند به شکایات اشخاص علیه سوء مدیریت یا سوء عملکرد در طرز کار قوای سه گانه رسیدگی کند و نهاد ها و سازمان های موضوع اصل نود را ملزم به پاسخگویی

نماید که ساز و کار مجلس برای تحقق اهداف کمیسیون اصل نود، قانون نحوه اجرای اصل نود و ضمانت اجرای کیفری در ماده واحده می باشد. (موسی زاده، 1391، 165)

در این مقاله تلاش شده است، با بررسی متون قانونی رابطه ی بین کمیسیون اصل نود و استقلال قضایی مورد بررسی قرار گرفته شود به این ترتیب، سوالات محوری پژوهشگر در این مقاله به این شرح می باشد:

- رویکرد قوه ی قضاییه در پاسخگویی به کمیسیون اصل نود چه می باشد؟

- واکنش کمیسیون اصل نود به عدم پاسخگویی قوه ی قضاییه چه ضمانت اجرایی دارد؟

- اهرم های کمیسیون اصل نود در مقابل، سایر نهاد های اجرایی و سازمان های وابسته به قوه ی قضاییه از چه ضمانت اجرایی برخوردار است؟

- مرجع صالحه در ضمانت اجرای کیفری نسبت به تصمیمات کمیسیون اصل نود در کجا می باشد؟

اهدافی که پژوهشگر در این مقاله در پی تبیین آن است، واکنش قوه ی قضاییه در پاسخگویی به تقاضای کمیسیون اصل نود و تحقیق و تفحص مجلس در امور قوه قضاییه می باشد و همچنین پژوهشگر در پی پاسخ به این سوال است که در صورت عدم پاسخگویی و التزام قوه ی قضاییه به مبانی قانونی مجلس در اعمال قانون چه تصمیماتی را اتخاذ مینماید. و در نهایت، تصمیمات کمیسیون اصل نود دخالت در کار قاضی یا ساختار قوه ی قضاییه محسوب می گردد و منافاتی با استقلال قضایی دارد یا خیر؟

پیشینه ی پژوهش

پژوهشگران متعددی در این راستا گام برداشته و به بحث پیرامون موضوع در قالب های مختلفی پرداخته اند که بشرح ذیل می باشد. 6- بشیر تابش (1380) در رساله ی دکتری خود به بررسی مبانی استقلال و اهمیت وجود آن در نظام حقوقی پرداخته است. و همچنین به موارد استقلال و تفکیک قوا که علت این اشاره آشنایی با جایگاه استقلال قاضی و بیان زمینه ایجاد آن است و اهداف قوه قضاییه، وظایف قوه قضاییه و اصول اساسی استقلال قوه قضاییه می پردازد. در نتیجه این رساله مباحث حذف قانون رسیدگی به صلاحیت قضات مصوب 1376 و لزوم تصویب قانونی جهت تعریف و تفسیر و بیان جزئیات عبارت « مصلحت جامعه » مذکور در اصل 164 مورد بررسی قرار گرفته است. 1- یآوری، تنگستانی (1395)

در مقاله خود به بررسی تطبیق کمیسیون اصل نود و نهاد آمبود زمان (نهاد بازرسی و نظارت) که با روشی تحلیلی و توصیفی به نقش و جایگاه کمیسیون اصل نود با نهاد مذکور پرداخته است. ساز و کارهای نظارت و کنترل در نهاد آمبود زمان را با طرز کار کمیسیون اصل نود مورد مطالعه ی تطبیقی قرار داده است. و به شباهت ها و تفاوت های ساختاری و کارکردی این دو نهاد پرداخته است.

4- کرامت، قاسم (1389)

در مقاله خود به بررسی استقلال قضایی در نظام حقوقی ایران با مطالعه تطبیقی پرداخته است. که با روشی تحلیلی - توصیفی، به بررسی وضعیت این اصل در حقوق ایران با توجه به اسناد و تعهدات بین المللی می پردازد و به سوالات موجود در این رابطه از جمله چیستی مفهوم استقلال قضایی، مبانی و دلایل حقوقی و اهداف این اصل و نیز شرایط تحقق و عوامل اثرگذار بر آن پاسخ داده است.

5- آرامش (1380)

در پژوهش خود به روش تحلیلی - توصیفی با عنوان آسیب شناسی حقوقی استقلال قاضی و دستگاه قضایی به تبیین بی طرفی قاضی به عنوان ارزش و حیثیت یک نظام قضایی آبرومند پرداخته است و فقدان این عنصر اساسی را مستقیماً به عنوان پیامال شدن حق و عدالت و نابودی اصل ترین ارزش های اخلاقی و انسانی می داند و همچنین بیان داشته که تحقق بی طرفی عملاً نیازمند استقلال است که هم قاضی و هم دستگاه قضایی باید از آن برخوردار باشند. لذا آنچه سرنوشت بی طرفی را رقم می زند عیار

استقلال است که در سازوکار قضایی وجود دارد و در پی تحلیلی از مفهوم استقلال و آسیب شناسی حقوقی می باشد.

البته پژوهش های دیگری مرتبط با محور و موضوع مقاله به رشته تحریر در آمده که به لحاظ پرهیز از طولانی شدن مبحث پیشینه و پژوهش از تفصیل و تشریح آن خودداری و به ذکر نام و موضوع آنها بسنده می گردد.

1- «تحلیلی بر استقلال قضات و دادرسی عادلانه در حقوق اسای ایران و اسناد بین المللی» از آقای فیض الله صالحی طیب لو.

2- «معیار های عادلانه دادرسی در اسناد بین المللی و حقوق داخلی ایران» از آقای داود ابن علی.

3- «استقلال قضات در نظام کیفری ایران» از آقای مجتبی دانش.

4- «قلمرو بی طرفی در دادرسی کیفری» از آقای مرتضی ناجی زاده.

5- «بی طرفی قاضی در دادرسی کیفری» از آقای محسن پارسا.

6- «استقلال قضایی ایران در پرتو عوامل تهدید کننده» از خانم ملیحه بهجتی میبیدی.

7- «حدود استقلال قضایی از دیدگاه فقه و حقوق ایران» پایان نامه.

8- «بررسی استقلال قضاوت در جمهوری اسلامی ایران» پایان نامه.

9- «استقلال قاضی، استقلال قضایی، مصونیت، قاضی» از آقای علیرضا فجری.

10- «اصل استقلال قضایی در دیوان بین المللی کیفری» از آقای محمود جلالی.

11- «واکوی حقوقی استقلال قضایی اهل کتاب» از آقای ابراهیم باطنی.

12- «مطالعه استقلال قضایی در ایران با نگاهی به نظام قضایی ایالات متحده آمریکا» از خانم مرضیه سلمانی..

ملاحظات نظری و مروری بر ادبیات پژوهش

خداوند همه جهان را بر اساس عدل آفریده و این کیفیت حکیمانه، اساس تقدیر های آفرینش است. پیامبر (ص) می فرماید «بالعدل قامت السموات و الارض». (13، ج18، ص34)

امام علی (ع) می فرماید «العدل اساس به قوام العالم» (14، ج75، ص83) بنابراین، عدل شالوده ای است که نه تنها قوام جوامع بشری، بلکه کل جهان وابسته به آن است. استقلال قضایی ریشه در اجرای عدالت دارد و منظور آن، رعایت تساوی بین ضعیف و قوی، و فقیر و غنی است.

به همین دلیل ضرورت وجود استقلال قضایی به عنوان مهم ترین لازمه اقامه عدل، به حکم عقل و بدون وجود فص قانونی نیز قابل دریافت است. علاوه بر عدالت، از آن جا که تصمیم گیری نهایی در مورد حیات، آزادی ها، حقوق، تکالیف و اموال شهروندان به عهده قضات نهاده شده، استقلال قضایی دارای ارتباط محکمی با موضوع حقوق بشر است. (کرامت، 23، 1389) در مقدمه اصول اساسی استقلال قضایی و در اصول بنگلور نیز این مبنا مورد توجه قرار گرفته است.

اعلامیه ی جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مهم ترین اسناد بین المللی در خصوص حقوق بشر هستند که مورد پذیرش بسیاری از کشورهای جهان از جمله جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته اند.

اصول آئین دادرسی فراملی، نکات جالب و در عین حال جامعی را در خصوص معیار های عینی احراز بی طرفی دادگاه و دادرسی و ضمانت اجراهای آن ارائه می دهد. بر پایه ی نخستین اصل این مجموعه:

1- دادگاه دادرسان در رسیدگی به دعوا براساس امور موضوعی و حکمی آن «، دارای استقلال قضایی هستند.

2- دادرسان باید از دوره تصدی متعارفی برخوردار باشند.

1- دادگاه باید بی طرف باشد.

2- دادگاه یا دادرس نباید اظهارات یکی از طرفین را در غیاب طرف های دیگر استماع کند مگر در مواردی که این اظهارات مربوط به دادرسی های بدون ابلاغ می شود.

3- دادگاه باید از دانش و تجربه ی قابل توجهی برخوردار باشد. (علیزاده اشکلک ، 1386 ، 19)

4- سازمان قضایی باید مستقل از سایر قوا و ارگان های دیگر باشد.

مقررات داخلی و اسناد بین المللی متعددی پیرامون استقلال قضایی از سایر قوا وجود دارد. در جمهوری اسلامی ایران مدرک و معیار استقلال قضایی اصل 56 و 156 و 157 قانون اساسی و قوانین عادی و مرتبط می باشد و قوه قضائیه را مستقل از قوا دانسته و این مهم در اسناد بین المللی اصلی مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و اعلامیه جهانی حقوق بشر اسلامی که از استانداردهای بین المللی استقلال قضایی اعم از قاضی و سازمان های قوه قضائیه محسوب می گردند تداعی شده است. از طرفی قوه مقننه حاکم در کشور نیز برای خود بر اساس اصول 90 و 76 قانون اساسی و قانون نحوه اجرای اصل نودم و ماده واحده حق بازرسی و نظارت و تحقیق و تفحص و پرسش از سایر قوا قائل و آن ها را ملزم به پاسخگویی در مقابل مجلس و مردم می داند. (هاشمی ، 1375 ، 369)

روش پژوهش

پژوهش حاضر، مطالعه ای کیفی محسوب می شود که با شیوه ی تحلیلی _ توصیفی، به بررسی رابطه کمیسیون اصل نود با استقلال قضایی ، و داده ها در پژوهش حاضر به شیوه ای میدانی گردآوری شده است. مهم ترین اسنادی که داده های پژوهش از آن ها استفاده نموده است، مقالات و کتب علمی و قانون اساسی جمهوری اسلامی و سایر قوانین عادی و آئین نامه های داخلی و نشریات داخلی می باشد که در پیشینه ی پژوهش و منابع تحقیق ذکر شده می باشد.

ارائه ، تجزیه ، تحلیل و تفسیر یافته ها

1- تبیین کمیسیون اصل نود

تاریخچه و سابقه کمیسیون اصل نود به پیشینه اصل نود پیوند می خورد و پیشینه اصل نود یا به عبارت بهتر، تفکر حاکم بر آن به اولین روزهای قانونگذاری در ایران باز می گردد.¹

با شروع به کار اولین دوره مجلس شورای اسلامی از روز هفتم خرداد ماه سال ۱۳۵۹ و تدوین آیین نامه داخلی در ماده ۳۲ آن، نمایندگان اهتمام خود را بر تشکیل کمیسیونی با عنوان کمیسیون اصل نودم قانون اساسی برای اجرای این اصل گذاشتند؛ این ماده مقرر می دارد : «به منظور اصل نودم قانون اساسی

1 اصل 32: «در هر کس از افراد ناس می تواند عرض حال یا ایرادات و شکایات خود را کتباً به دفترخانه عرایض مجلس عرضه بدارد اگر مطلب راجع به خود مجلس باشد ، جواب کافی به او خواهد داد و چنانچه مطلب راجع به یک از وزارتخانه هاست ، بدان وزارتخانه خواهد فرستاد که رسیدگی نمایند و جواب مکفی بدهند.»

زمانیکه با قرار گرفتن اصل 32 قانون مشروطه در متن این قانون که خود ترجمه ای از قوانین اساسی کشور های اروپایی و ترجمه ماده 21 قانون اساسی بلژیک است (مرکز تحقیقات شورای نگهبان، 1390، 1)، اولین گام برای پاسخگو کردن عوامل حکومتی به مردم برداشته شد. اصل نودم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که در حقیقت صورت اصلاح شده اصل 73 پیش نویس قانون اساسی بوده در روز هشتم مهرماه در مجلس خبرگان قانون اساسی به تصویب رسید. این کمیسیون اعتبار خود را از اصل نود به عاریه گرفته است.

کمیسیونی به نام کمیسیون اصل نودم قانون اساسی تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید».

بازنگری اصلاحی سال 1367 قانون اساسی اصل نودم نیز بدین نحو اصلاح گردید.¹ هرچند که تظلم خواهی مردم ماهیت قضایی دارد، ولی بارها این اتفاق افتاده است که مردم از عدم توجه به خواسته‌ها بر حقتشان از مراجع مربوطه مأیوس شده و فریاد خویش را راهی محافل و مجالس عام کرده‌اند. این فریاد خواهی نه تنها ممکن است در مقابل ستم فردی باشد، بلکه می‌تواند در برابر یک ستم اجتماعی از سوی مردم اعمال شود. (هاشمی، 1375، 162) کمیسیون منبعث از این اصل، به شکایات شهروندان علیه طرز کار قوای سه‌گانه رسیدگی می‌کند. یکی از نکات حائز اهمیت در دایره صلاحیت نود، پیش بینی شکایات از طرز کار قوه قضائیه است که اصل نود با ظرافت خاصی آنرا پیش بینی کرده است. (زنجانی و موسی زاده، 1389، 101).

از سوی دیگر مطابق اصل تفکیک قوا، قوه قضائیه به عنوان قوه ای مستقل بوده که مسئولیت رسیدگی به شکایات و اجرای قوانین و مقررات مربوط را عهده دار می‌باشد. از جمله محاسن کمیسیون، با رسیدگی به شکایات، اطلاعات بسیار مفیدی در اختیار مجلس قرار می‌گیرد که می‌توان از آنها در جهت اعمال نظارت سیاسی خود در قالب سوال و استیضاح مقامات قوه مجریه اقدام کرد و یا با شناسایی خلأهای موجود در زمینه‌های مختلف، نقطه شروعی برای وضع قوانین مناسب و مساعد در پارلمان گردد. این نهاد از حیث تشکیلات دارای دو بخش رسیدگی به شکایات و واحد دفتری است. که اعضای بخش رسیدگی به شکایات کلاً از نمایندگان مجلس می‌باشند. (موسی زاده، ص 165، سال 1390).

کمیسیون اصل نودم قانون اساسی دارای این ویژگی منحصر به فرد است که نام، هویت و اعتبار خود را از یک اصل قانونی آن هم از بالاترین و بالا دست ترین قانون یک کشور می‌گیرد. اما این اصل برای رسیدن به عرصه‌ی اجرا، نیاز به چندین فرایند قانونی دارد. اولین فرایند به مجلس بازمی‌گردد که اجرای این اصل به عهده آن گذاشته شده است. مجلس باید برای انجام این وظیفه سازوکاری در پیش بگیرد و آن سازوکار، کمیسیون اصل نود است. منظور از قوانین مصوب در آئین نامه داخلی، قوانینی است که نمایندگان مجلس از اولین دوره مجلس برای تعیین چارچوب وظایف و روان تر کردن انجام وظیفه کمیسیون اصل نود وضع کرده‌اند از جمله این قانون «اجازه مکاتبه و تحقیق مستقیم به کمیسیون اصل نود با دستگاه‌های دولتی جهت رسیدگی به شکایات مردم است»².

متعاقباً در مورخه پنجم اردیبهشت ماه 1364 نمایندگان دوره دوم مجلس، به جهت ایجاد ضمانت اجرا برای این ماده واحده تبصره ای به این قانون اضافه کردند که بر اساس این تبصره «که در صورت عدم پاسخگویی در مهلت معین و تخلف از این قانون جرم تلقی و مجرم به سه ماه تا یک سال حبس تعزیری و انفصال از خدمات دولتی از شش ماه تا یک سال محکوم خواهد شد»

مجدداً در دومین سال فعالیت مجلس دوم به جهت تبیین دامنه‌ی صلاحیت و حدود اختیارات و مسئولیت‌ها و فعالیت‌های این کمیسیون و ساختار تشکیلاتی آن، قانون «نحوه اجرای اصل نودم قانون اساسی

¹ «هر کس شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قضائیه داشته باشد، می‌تواند شکایت خود را کتباً به مجلس شورای اسلامی عرضه کند. مجلس موظف است به این شکایت رسیدگی کند و پاسخ کافی را از آن‌ها بخواهد و در مدت مناسب نتیجه را اعلام نماید و در صورتی که مربوط به موم باشد به اطلاع عموم برساند»

² ماده واحده مصوب 1359/11/1: «کمیسیون اصل نود می‌تواند با قوای سه‌گانه جمهوری اسلامی و تمامی وزارتخانه‌ها و ادارات و سازمان‌های وابسته به آنها و بنیادها و نهادهای انقلابی و موسساتی که به نحوی از انحاء به یکی از قوای فوق الذکر مربوط می‌باشند مستقیماً مکاتبه یا به آنها مراجعه نماید و برای رسیدگی به شکایات کتبی که از طرف مسئولین مربوطه بدون جواب مانده و یا جواب قانع کننده به آنها داده نشده و رفع مشکلات توضیح بخواهد و آنها مکلفند در اسرع وقت جواب کافی بدهند». قانون الحاق یک تبصره به ماده واحده مصوب 1359/11/1 مجلس شورای اسلامی راجع به اجازه مکاتبه و تحقیق مستقیم به کمیسیون اصل 90 با دستگاه‌های دولتی:

تبصره - مسئولین و مأمورین مذکور در ماده واحده مصوبه 1359/11/1 مجلس شورای اسلامی مکلفند پاسخ کافی و مستند خود را حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ وصول کتباً به کمیسیون اصل نود اعلام دارند، تخلف از این قانون جرم محسوب و متخلف به مجازات حبس از سه ماه تا یک سال و انفصال از خدمات دولتی از شش ماه تا یک سال محکوم خواهد شد و موضوع تخلف در مراجع صالحه قضایی با درخواست کمیسیون قابل رسیدگی است و مراجع مذکور موظفند به آن گونه جرائم به صورت فوق العاده و خارج از نوبت رسیدگی و بلافاصله پس از وقوع جرم و صدور حکم اعمال مجازات نموده و مراتب را به کمیسیون مزبور اعلام دارند. مصوب 1364/2/5 و تصویب 1364/2/10 شورای نگهبان

جمهوری اسلامی ایران» در 1365/8/25 به تصویب نمایندگان رسید. تبصره ی اصلاحی ماده 149 آئین نامه داخلی مجلس تأکید بر حق مجلس و ضمانت اجرای کیفری قانون داشته است.

در نشست علنی روز چهارشنبه مورخه 96/9/29 نمایندگان مجلس در جریان بررسی ماده 14 آئین نامه داخلی مجلس با این ماده واحده موافقت کردند که دیوان اصل 90 قانون اساسی تشکیل و کمیسیون تبدیل به

دیوان شود. و ماده 48 آئین نامه داخلی مجلس را تغییر دادند.² پس از ارسال این مصوبه به شورای نگهبان، شورا با نظر مخالف مقرر، داشت که مجوز صدور رأی به دیوان کمیسیون اصل نود قانون اساسی مداخله در کار قوه قضائیه است و تداخل در امور قوای دیگر تشکیل دیوان مغایر اصل 90 قانون اساسی و این امر موجب افزایش هزینه های عمومی و مغایر اصل 57 قانون اساسی است و بدین ترتیب ماده 48 طرح اصلاح آئین نامه داخلی مبنی بر تشکیل دیوان اصل 90 قانون اساسی از این طرح حذف گردید. (خبرگزاری خانه ملت، گروه سیاسی، اینترنت)

2. نظریه تفسیری و مشورتی شورای نگهبان در خصوص کمیسیون اصل 90

نظریه ی تفسیری شماره 9075 مورخ 16/ 4 / 1362 شورای نگهبان در پاسخ به استفسار رئیس مجلس شورای اسلامی نسبت به حدود حقوق نمایندگان مجلس در رابطه با سؤال از عملکرد دادگاهها و مسئولان قضایی و حدود پاسخگویی وزیر دادگستری و دیگر مسئولان قضایی به این سؤالات³

1 فصل دوم - صلاحیت و حدود اختیارات کمیسیون

ماده 2 - علاوه بر اختیارات مصرحه در ماده واحده مصوب 1359/11/1 و تبصره الحاقی آن مصوب 1364/2/5 این کمیسیون می تواند جهت کسب اطلاعات کافی از مسئولین مذکور در 2 ماده دعوت یا مستقیماً با آنها مکاتبه نمایندو آنها مکلف به اجابت هستند و در صورت تخلف و ثبوت جرم عدم پاسخگویی توسط کمیسیون اعلام آن، دادگاه صالح موظف است خارج از نوبت رسیدگی و در صورت ثبوت جرم مقدار کیفر مذکور در تبصره ماده واحده را مشخص و نتیجه را به کمیسیون اعلام نماید و در این پرونده دادگاه رسیدگی کننده به جرم عدم پاسخگویی حق رسیدگی به اصل شکایتی را که در کمیسیون مطرح است ندارد.

تبصره 1 - هر بخش می تواند با موافق رئیس کمیسیون در صورتی که مقتضی بداند از شاکی و متشکی عنه برای اداء توضیحات و روشن شدن چگونگی موضع عودت به عمل آورد و عدم اجابت متشکی عنه تخلف محسوب ولیکن مجازات مذکور در ماده 2 این قانون را نخواهد داشت.

تبصره 2 - دبیرخانه موظف است نامه های طبقه بندی شده و مستقیم را بدون گشودن، ثبت و در اختیار هیأت رئیسه کمیسیون قرار دهد. ماده 3 - چنانچه شکایت نیاز به تحقیق و بررسی داشته باشد کمیسیون میتواند بازرسی یا بازرسانی را از میان نمایندگان مجلس شورای اسلامی به انتخاب هیأت رئیسه کمیسیون اعزام نماید. در این صورت مسئولین ذیربط موظفند همکاری لازم را از هر جهت با آنان معمول دارند.

تبصره - بازرسی یا بازرسان اعزامی میتوانند در صورت لزوم فرد یا افراد متخصص را هر چند غیر نماینده باشد با تصویب هیأت رئیسه کمیسیون همراه خود برای بازرسی دعوت نماید.

ماده 4 - بازرسی یا بازرسان موظفند کلیه موازین شرعی را رعایت و گزارش مأموریت خود را به نظام نظریات کتبی فرد یا افراد متخصص در مواردی که همراه باشند با امضاء حداکثر ظرف منتهی که هیأت رئیسه کمیسیون معین می نمایند تسلیم کمیسیون نمایند. ماده 5 - کمیسیون صرفاً به شکایت ک از روش و طرزکار مجلس با قوای مجریه و قضائیه باشد رسیدگی می نمایند.

تبصره - کمیسیون پس از بررسی های لازم و احراز تخلف از دادگاه صالح تقاضای رسیدگی قضایی خارج از نوبت را می نماید. دادگاه مکلف است پس از صدور حکم نتیجه را به کمیسیون اطلاع دهد.

ماده 6 - تغییر شغل و پست در وضعیت مسئول و یا مأمور متخلف از نظر رسیدگی تأثیری نخواهد داشت.

ماده 7 - مسئولین مذکور در ماده واحده مصوب 1359/11/1 در صورتی که عمداً جواب خلاف واقع به کمیسیون داده باشند، موضوع با اعلام کمیسیون در مراجع قضایی رسیدگی خواهد شد.

ماده 8 - رسانه های عمومی از قبیل صدا و سیما و روزنامه ها در صورت تمایل به اعلان گزارشاتی را که مربوط به عموم باشد و کمیسیون اصل نوداز طریق تریبون مجلس اعلام می کند بدون هر نوع تغییر و تفسیری به اطلاع عام برسانند. متخلف طبق قوانین مربوطه مجازات خواهد شد.

2 ماده 48: «در اجرای اصل 90 قانون اساسی به منظور سامان دادن و کار آمدی مجلس و نمایندگان در رسیدگی به شکایات از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضائیه، تشکیلاتی تحت عنوان «دیوان اصل نودم»، (90) قانون اساسی» ایجاد می شود. اساسنامه و تشکیلات این دیوان حداکثر ظرف مدت دو ماه از تاریخ تصویب این قانون توسط هیأت رئیسه تهیه و به تصویب کمیسیون تدوین آئین نامه داخلی می رسد. کلیه قوانین و مقررات مرتبط با کمیسیون اصل نودم (90) قانون اساسی و وظایف مصرح در آن به قوت خود باقی است.»

3 (برای آگاهی تفصیلی نسبت به مستندات قانونی این نظر، رجوع کنید به همین مجموعه، ذیل اصل پنجاه و هفتم، شماره 1-10-1. 2. برای آگاهی تفصیلی نسبت به مستندات قانونی این نظر، رجوع کنید به همین مجموعه، ذیل اصل پنجاه و چهارم، شماره 1-9-1)

معمولا نمایندگان مجلس شورای اسلامی بر اساس اصل ۸۸ قانون اساسی از عملکرد دادگاه ها و مسئولان قضایی کشور و امور مربوط به شورای عالی قضایی سؤالاتی می نمایند و شورای عالی قضایی خود را ملزم به جواب سؤالات نمیداند. وزیر دادگستری هم اظهار می دارد در اموری که تصمیم گیری آن به وزیر دادگستری محول نشده امکان جواب گفتن ندارد.

لطفا با توجه به همه اصول مربوطه قانون اساسی حدود و حقوق نمایندگان، وظایف شورای عالی قضایی و وزارت دادگستری را در رابطه با اصل ۸۸ مشخص فرمایید.

رئیس مجلس شورای اسلامی

اکبر هاشمی

ریاست محترم مجلس شورای اسلامی
1362/4/16

شماره: ۹۰۷۵

تاریخ:

عطف به نامه شماره 4536- ق مورخ 1362/4/9، موضوع سؤال در جلسه شورای نگهبان مطرح و مورد بحث و بررسی قرار گرفت و بدین شرح اعلام نظر شد:

در رابطه با سؤال نماینده مجلس شورای اسلامی از وزیر که در اصل ۸۸ قانون اساسی مصرح است وزیر دادگستری نیز در حدود وظایفی که در اصل ۱۹۰ قانون اساسی برای او مقرر شده است مسئول می باشد و علی هذا در رابطه با مسئولیت های قوه قضائیه، وزیر دادگستری مسئول نخواهد بود، ولی در رابطه با شکایات از طرز کار قوه قضائیه به موجب اصل ۹۰ قانون اساسی عمل خواهد شد و نیز در رابطه با مواردی که مجلس شورای اسلامی تحقیق و تفحص را لازم بداند، طبق اصل ۷۹ قانون اساسی می تواند تحقیق و تفحص نماید. بدیهی است در رابطه با این دو اصل و کیفیت تحقیق و تفحص و اقدامی که مجلس شورای اسلامی در صورتی که پاسخ را قانع کننده ندانست باید بنماید، می تواند قانون لازم را تصویب نماید.

علاوه بر این، چون طبق اصل ۸۶ قانون اساسی هر نماینده می تواند در همه مسائل داخلی و خارجی کشور اظهار نظر نماید، در امور قضایی نیز می تواند هرگونه نظری را لازم بداند در مجلس شورای اسلامی اظهار نماید. « دبیر شورای نگهبان، لطف الله صافی(کدیور ، مهاجرانی ، 1383، 10 و 11 جلد اول)

- موافقان و مخالفان کمیسیون اصل نود

موافقان : تعداد زیادی پرونده به علت عدم همکاری قوه قضائیه همچنان در کمیسیون مفتوح مانده. اولین مسئله ای که ما با قوه قضائیه داریم اینست که اساسا آنها معتقدند اصل نود حق ورود به ماهیت پرونده ها و تحقیق و تفحص در آنها را ندارد و اصولا فلسفه تفکیک قوا و استقلال آن ها و به خصوص قوه قضائیه برای این است که قاضی بدون اثر پذیرفتن و هراس بتواند آزادانه حکم صادر کند و ما معتقدیم که نه تنها قوه قضائیه مستقل است ، قوه مجریه و مقننه هم مستقل است. تفکیک قوا در قانون اساسی آمده و قوا از هم مستقل اند، ولی این امر تکوینی و سنت لایتنبدل الهی نیست، بلکه یک امر مشورتی و قانونی است. مثلا قانون گذار می گوید که قوه مجریه مستقل است، اما در عین حال به مجلس اجازه می دهد که از قوه مجریه سوال کند، وزراء را استیضاح کند، از رئیس جمهور سوال کند یا استیضاح کند و بر قوه مجریه نظارت کند و در رابطه با کلیه امور کشور تحقیق و تفحص کند . یعنی همان قانون گذار که در قانون اساسی می گوید قوه مجریه مستقل از بقیه قواست ، این اجازه را داده است، همین طور که نسبت به قوه قضائیه ، این اجازه را داده است. همان قانون گذاری که می گوید قوه قضائیه مستقل است می گوید اگر کسی از قوه قضائیه شکایت دارد می تواند به مجلس مراجعه کند، مکاتبه کند و مجلس موظف است به شکایت رسیدگی کند و بعد از رسیدگی پاسخ کافی به شاکی بدهد. این مسئله قانون است و جزء اختیارات کمیسیون اصل نود است.

کمیسیون اصل نود به نمایندگی از طرف مجلس به شکایت‌ها رسیدگی می‌کند و می‌تواند صریحاً با اختیاراتی که تصویب شده و به تأیید شورای نگهبان هم رسیده، با قوای ثلاثه و همه‌ی سازمان‌های دولتی مکاتبه بکند، از آنها دعوت کند و آنها وظیفه دارند بدون استثنا به مکاتبات کمیسیون اصل نود پاسخ بدهند و اگر ظرف یک ماه بدون عذر موجه پاسخ ندادند متخلف محسوب می‌شوند و مستحق مجازات هستند که مجازات آن هم در قانون تعیین شده است.

جای تردید نیست که شکایت از قوه قضائیه به مجلس شورای اسلامی و کمیسیون اصل نود به عنوان نماینده، مجلس شکایت از جریان خطا و اشتباه است اساساً حکمت این اصل این است که نظارتی از سوی مجلس بر قوه قضائیه وجود داشته باشد.

قوه قضائیه درگیر دو ماجراست:

الف- دخالت امور سیاسی در امور قضایی که به نظر ما نگاه قوه قضائیه به پرونده‌های سیاسی نگاه سیاسی و از آن موضع یک جناح سیاسی در قدرت و در جهت حفظ قدرت است و برای کنترل مخالفان حاکمیت وارد قضایا می‌شود که اساساً وظیفه قوه قضائیه این‌گونه ایجاب نمی‌کند

ب - ضعف شدید علمی تشکیلات قضایی و قضات است یعنی در یک نگاه کلی ضعف علمی بسیار خطرناک و سنگینی بر قوه قضائیه سایه انداخته است آن نیرویی که قوه قضائیه را اداره می‌کند و جریاناتی که با قدرت حکومت می‌کنند و در قوه قضائیه نقش اساسی را در حل و فصل مسائل دارند، از بسیاری از موازین قانون و حقوقی مقبول هم در دنیا و هم در بین فقها بهره کافی نبرده‌اند و آشنایی کافی نسبت به آنها وجود ندارد صرف نظر از اینکه قضات با سواد و مسئول هم در تشکیلات قضایی کار می‌کنند و کم هم نیستند وقتی نگاه قاضی به بیرون است که از او چه می‌خواهند و از طرفی ضعف علمی و حقوقی هم وجود دارد، طبیعتاً فسادهای اخلاقی و مالی را هم به دنبال دارد و در چنین تشکیلات قضایی از قاضی به عنوان ابزار استفاده می‌شود] و مردم از این وضعیت گله مند و شاکی هستند]

در زندگی حضرت علی(ع) می‌بینیم که حضرت در زمان حکومتشان در محکمه حاضر می‌شدند و در زمان خلیفه دوم هم داریم به دعوایی که بر علیه ایشان بود پاسخ می‌داد و در چارچوب قانون مورد را بررسی می‌کرد. اساساً شأن مجلس دخالت و ورود به مسائل سیاسی است. به علاوه مجلس ناظر بر جریان اداره امور کشور است حتی کمیسیون به نام کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی وجود دارد که قوه قضائیه اصلاً چنین وظیفه‌ای ندارد، سیاست برای قضا زهر است اصلاً معنا ندارد که سیاست وارد قضا بشود. ما می‌گوییم قوه قضائیه سیاسی است و نباید باشد اگر از مسئولین قضایی سوال کنید می‌گویند که ما صرفاً با دید قضایی کار می‌کنیم اما این که مجلس سیاسی است حق مجلس است که سیاسی باشد و وظایف دیگرش را هم انجام بدهد. (میثمی، 1394، 9، 10، 11)

مخالفان قوه قضائیه خود را بر اساس موارد 3 و 5 و 10 مقررات نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام مصوب 1384 مکلف به ارسال گزارش سالیانه و پنج‌ساله در مقابل رهبر انقلاب مسئول می‌دانند و اصل استقلال قوا (اصل 57 قانون اساسی) و تأکید مجدد بر استقلال قوه قضائیه در اصل 156، کمیسیون اصل نود را از توضیح خواستن از قاضی و علت تصمیمات قضایی منع کرده است و دخالت مجلس در قوه قضائیه با استقلال قوه قضائیه منافات دارد. (میثمی، 1394، 9، 10، 11)

نتیجه‌گیری

با توجه به عدم وابستگی این نهادها به یکی از وزارتخانه‌ها، ضمانت اجرای مدیریتی نتایج تحقیقات مزبور به صلاح‌دید رئیس قوه قضائیه وابسته است

ضمانت اجرای عدم پاسخگویی قوه قضائیه به دو صورت مستقیم و غیر مستقیم قابل بررسی است. مستقیم واکنش قانونی است یعنی در صورت عدم پاسخگویی قوه قضائیه به سوالات و شکایات مطرح شده و عدم همکاری در این زمینه، و عدم اجازه تحقیق و تفحص از سوی بازرسان مجلس و کمیسیون اصل نود همان مجازات قانونی که قانون اجرای اصل نود و تبصره ماده واحده برای سایر نهادها پیش‌بینی نموده است مشمول حال قوه قضائیه نیز خواهد شد. مجازات قانونی در قوانین مربوط به این اصل وضع و لازم‌الاجرا می‌باشد ولیکن با توجه به اینکه اجرای این ضمانت اجراها باید داخل این قوه به وسیله دادرها و محاکم کیفری خود قوه صورت پذیرد کارایی آنها قابل تأمل و فاقد ضمانت اجرائی مؤثر است و در نهایت اینکه قوه قضائیه که خود مجری قانون و عدالت است می‌بایست به امر مقنن تمکین نماید و

اما اجرای قانون توسط کمیسیون و ابزارهای آن نباید منافای با استقلال قوه قضاییه و قاضی باشد. و اما ضمانت اجرای غیر مستقیم عدم پاسخگویی قوه قضاییه :

1- بحث تصویب بودجه مربوط به این قوه است که در اختیار مجلس است و قابل بررسی است که البته در صورت استفاده مجلس از ابزار تصویب عدم بودجه بی شک به ساختار قوه قضاییه ضربه اساسی وارد می کند.

2- بازنگری و اصلاح قوانین اساسی و عادی که یکبار برای همیشه به این معضل و اختلافات پایان داده شود.

3- ارجاع مستقیم پرونده های تخلفات و گزارشات از سوی کمیسیون به دادسرا و دادگاه عالی انتظامی قضات و دادرسی کارکنان دولت.

4- قرائت گزارش این تخلفات از تریبون عمومی مجلس برای ملت.

5- راه کار نهایی ارجاع امر جهت حل اختلاف و اتخاذ تصمیم شایسته به مقام معظم رهبری می باشد.

منابع

کتاب :

- 1- کدیور ، جمیله ، مهاجرانی، عطاء الله 1383 ، کمیسیون اصل نود، امید ایرانیان
- 2- هاشمی، سید محمد، 1375، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران ، میزان
- 3- زنجانی، عمید، موسی زاده، ابراهیم، نظارت بر اعمال حکومت و عدالت اداری ، دانشگاه تهران
- 4- بیات زنجانی، اسدالله، 1364، مشروح مذاکرات شورای بازنگری قانون اساسی، جلد اول، اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی

مقالات، مجلات :

- 1- آرامش، رسول، 1380، آسیب شناسی حقوقی استقلال قاضی و دستگاه قضایی، شماره 9، 14 تا 18
- 2- کرامت، قاسم، 1389، استقلال قضایی در نظام حقوقی ایران، دوره 14 ، شماره 4، 23 تا 53
- 3- یآوری، اسدالله، نظام پاسخگویی قوه قضائیه و نسبت آن با استقلال این قوه، 1395، 95، 151 تا 180
- 4- موسی زاده، ابراهیم، 1391، بررسی تطبیقی کمیسیون اصل نود و نهاد آموذ زمان (نهاد بازرسی و نظارت) ، 57، 157 تا 175
- 5- میثمی، لطف الله، 1383، نگرش سیاسی به امور قضایی، 25، 9 تا 17
- 6- بشیر تاش، شبنم، 1380، استقلال قضات در نظام جمهوری اسلامی ایران، 51/618 ، 145 تا 148
- 7- امیری، محسن، 1393، اصول بنیادین ناظر بر تضمین استقلال قضایی در نظام حقوقی ایران با نگاهی به حقوق فرانسه دوره 18، 3 ، 1 تا 26

جزوه : علیزاده اشکلک ، حبیب ، 1386 ، تقریرات درس آئین دادرسی کیفری 2

منبع اینترنتی : خبرگذاری خانه ملت، گروه سیاسی، 1396 ، www.icanan.ir ، 1398/11/25